

Name : Rabuzi Komal V.

Roll.No : 152

Sub : Banking and finance

Reg.No : COC2025152

Sem : 1.

Paper code : 102.

Paper Name : Banking and finance
(COC)

Sign : K. V. Rabuzi

સ્વામી કામલ વા. H.V. Rph

૫-૨. આર. બી. આઈની નાણાકીય નીતિ વિસ્તૃત રીતે સમજાવો :

જ:

પુસ્તાવના

રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) ભારતની કેન્દ્રીય બેંક છે, જે 1935માં સ્થાપિત કરવામાં આવી હતી. તેનું મુખ્ય કાર્ય ભારતની આર્થિક સ્થિતિ જાળવવાનું છે, જેમાં નાણાકીય નીતિ એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવે છે. નાણાકીય નીતિ દ્વારા RBI આર્થિક પ્રવૃત્તિ, માંગવારના નિયંત્રણો, શેરબજાર અને નાણાકીય સેવોની સ્થિતિ પર અસર કરે છે. આ નીતિને RBIની મોનિટરી પોલીસી કમીટી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, જે 2005-2016માં સ્થાપિત અને તેમાં 6 સભ્યો અને હોય છે. (3 RBI અને 3 સરકારી)

નાણાકીય નીતિ શું છે ?

નાણાકીય નીતિ એ એક એવા સાધનોનો સમુહ છે જેનો ઉપયોગ રાષ્ટ્રની મધ્યસ્થ બેંક દ્વારા એકંદરે નાણાં પુરવઠાને નિયંત્રિત કરવા અને આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવે છે.

श्चारा होमल वी. K.V. Rvobv

★ नाणाडाय नीतिना प्रकारो

- नाणाडाय नीतिना थला प्रकारो हे.

- 1) विस्तारवाद्य नाणाडाय नीति
- 2) संक्षोद्यवाद्य नाणाडाय नीति
- 3) लडस्य नाणाडाय नीति

व्या प्रलो नाणाडाय नीतिओना प्रकारो
दृशना आंतरिक अर्थतंत्र उभर आने अन्य
दृशना आपेना आर्थिक विकास उभर
अलग-अलग असेर उत्पन्न करे हे.

1. विस्तारवाद्य नाणाडाय नीति

"पेसा विधारी; व्याज धराडी, अर्थतंत्रा अलोयो."

लक्षण	कारण
उद्देश्य	आर्थिक वृद्धि विधारवानी आ आरोग्यो धराडी, मंदी दुर करणे
साधनोनी उपयोग	• रिपोर ररधराडी • CRR / SLR धराडी • रिपर्स रिपो धराडी
असेर	• लोन ससेरी → शेकारो • अर्थ वद्य → उद्योगो आले ↑ • GDP वृद्धि

२. सैंदीयवादी नालाडिय नीति

" पैसा धराडी, व्याज वधारी, माँधवारी शेडी. "

लक्षण	परिण
उद्देश्य	माँधवारी नियंत्रण, अर्थात्तम् 'स्वतन्त्र' वपायी असावुं
साधनोपयोग	<ul style="list-style-type: none"> • रिपो रेट वधारी • CRR/SLR वधारी • OMO द्वारा जोडस वेचाल • रिवर्स रिपो वधारी.
असर	<ul style="list-style-type: none"> • लोन माँधी न अर्थ धरे • इंडिधरे न माँगी धरे • माँधवारी
अपम	• पूरि धीनी पडा शक.
उदाहरण (2022-23)	<ul style="list-style-type: none"> - माँधवारी 7.5% पर न रिपो रेट 6.50% सुधी वधायाँ, OMOवर इ 2 लाख इरिड शी पाया न CPT 5% नीचे आल

शुभरा होमल वी. K. V. R. वरुण

3. तटस्थ नाणाक्षय नीति

"संतुलन अवस्था - न वधारी",
न धरा हो."

लक्षण	वर्णन
उद्देश्य	मोंधवारा अने वृष्टि वरुय संकुलन
स्थिति	क्यार अवर्तन स्थिर होच
साधना	<ul style="list-style-type: none"> • २२मां होध कुंरुकर नही. • लिहियडिा स्थिर राखवल • OMO/MRF नी मर्पाहित उपयो.
असर	अवर्तन स्थिर वातिये आतो
उदाहरण (2025)	<p>अभोद्योवरा 2025मां रिपो 6.50% पर स्थिर, CPI 4.8%, GDP 7.5% "Neutrality stance."</p>

शुक्रवार १० अक्टूबर २०२०

* नालायत नीतिना मुख्य उद्देश्यो.

१. माधवारि नियंत्रण :

RBI नी हावमिड दधय ५% माधवारि अजवपानो हे, जेनी $\pm 2\%$ रोलरन्स हे. आ २०२०ना नालाडाय नीतिना इमपड हेल गड्या अपुं हे.

२. आर्थिक वृद्धि

GDP वृद्धि हातासन आापुं, आस करीने नयनी वृद्धिना समये.

३. नालाडाय स्थिरता

बँडोमां पुंजुनी पर्याप्तता, लिक्विडिटी अने नालाडाय क्षेत्रनुं अयम धराडपुं

४. शेजगारी अने विनियम दर :

शेजगारी पधारपी अने सपिथाना मुल्यने स्थिर राखपुं

* नालायत नीतिना साधनो

- रिजर्व बँड आडुं दनिद्या लेनी नालाडाय नीतिने अमलमां मूडवा मडि प्रत्यक्ष अने परीक्ष साधनो उपयोग करी हे. आ साधनो द्वारा RBI लिक्विडिटी, व्याज दर अने बँडोनी इडिटी आापानो समतीने नियंत्रित करी हे.

રવિશ હોમલ વિ. ક. વ. સવબચં

1. પ્રત્યક્ સાધનો

આ સાધનો પૈસાના પુરવઠાને સીધું અસર કરે છે અને તેના પ્રભાવને આખા અર્થતંત્ર પર અસર પડે છે.

1. સાધનો :

રિપો રેટ

વર્ણન : RBI બેંકોને ટૂંક ગાળાની લોન આપે છે તેના પરનો વ્યાજનો દર, બેંકો તેમની સિક્યોરિટીઝ RBI ન ગારંટી મૂકીને લોન લે છે.

ઉદ્દેશ્ય : માંધવારી નિયંત્રણ અને વ્યાજ દરોનું નિર્ધારણ

અસર : વધારો → લોન માંધી → ક્રેડિટ ઘટે → માંધવારી ઘટે. ઘટાડો → લોન સસ્તી → ક્રેડિટ વધે → વૃદ્ધિ કૃતિ વધે.

ઉદાહરણ : 6.50% (વિધેયોદ્ધાર વચ્ચે 2025 માં અલપાયેલ.)

2. સાધનો :

રિવર્સ રેપો રેટ

વર્ણન : RBI પાસેથી અતિરિક્ત માણે લે છે તેના પરનો વ્યાજનો દર

ઉદ્દેશ્ય : બચતમાંથી પૈસા સૌથી લેવા છે.

અસર : બેંકોને RBI માં પૈસા જમા કરવા પ્રોત્સાહન → લિક્વિડિટી ઘટે.

ઉદાહરણ : 6.25% (રિપો કરતા) 0.25% ઓછું.

२. जारी होमल वी. K.V. R वरुष

३. साधन : देश रिजर्व रशिया - CRR
 वर्णन : अंशज्य तमनी जमा रकमनी रकी
 RBI मां रीडमां जमा राखपी.
 उद्देश्य : अंशनी क्रेडिट आपवान शकता
 धरावपी / पधारवी.
 असर : पधारो न अंशो पासो अर्थाक
 पेसा न क्रेडिट धरे.
 धरावो न पधु क्रेडिट

४. साधन : स्थाय्यता लिखित रशिया - SLR
 वर्णन : अंशज्य तमनी नरे डिमाण अणु
 टाईम लायबिलिटी (TTL) नी
 रकी सरकारी अणुस, गिण्ड
 वर्गमां राखपी.
 उद्देश्य : अंशनी लिखित अने सरकारी
 धिरालने नियंत्रण
 असर : अंशने सुरक्षित अस्थायतामां
 रीहाल करपे हे.
 उदाहरण : 18% 2025 मुळ्य.

५. मार्जिनल स्टॅण्डर्ड क्रेडिट लिमिट (MSFL)
 वर्णन : अंशो एमरजन्सीमां रिया 22 +
 0.25% पर RBI पासोपी लोन
 लघु रकि.
 उद्देश्य : लिखित रीहालमां मद्ध
 असर : अंशने अंतिम उपाय अ्यापे
 उदाहरण : 6.75%

રબારી કામલ વી. K.V. સવબચં

૨. પરોષ સાધનો

આ સાધનો ક્રેડિટના વિતરણને નિયંત્રિત કરવા છે અને ઓછા સીકરો પર અસર કરવા છે.

૧. સાધન : આપન માર્કેટ આપરેશન્સ - OMO

વર્ણન : RBI સરકાર બોન્ડ્સ ખરીદે / વેચે છે.

ઉદ્દેશ્ય : બજારમાં લિક્વિડિટી વધારવી / ઘટાડવી

ઉદાહરણ : ખરીદે → પૈસા બજારમાં → લિક્વિડિટી વધે
વેચાલે → પૈસા શોષાય → મોંઘવારી ઘટે.

૨. માર્કિનલના સ્વિચાય મેન્ટેસ

વર્ણન : કેટલીક લોન પર ગીરવ મૂકવાની રકમ વધારવી.

ઉદ્દેશ્ય : ઓછા સીકરોમાં ક્રેડિટ ઘટાડવી

ઉદાહરણ : રિપલ એસ્ટેટમાં બબલ હોવા તો માર્કિન વધારી

૩. મોરલ સુઅેશન

વર્ણન : RBI બેંકને સલાહ / દબાવ આપે.

ઉદ્દેશ્ય : માનીતિનું પાલન કરાવવું

ઉદાહરણ : "ટૂચિ એવને લોન આપો."

રબારા કામલ વી. મ. વ. રિવલ્વર્સ

3. અન્ય મહત્વના સાધનો.

સાધન	વર્ણન	ઉપયોગ
લિક્વિડિટી એક્ચેન્જ એન્ડ ડેસિલિટી	રિપો + રિવર્સ રિપોનું સંયોજન	રોજની લિક્વિડિટી નિયંત્રણ
ટર્મ રિપો ઓપરેશન્સ	7, 14, 28 દિવસની લોન	મધ્યમ ગાળાની લિક્વિડિટી

* મોનરેટરી પોલિસી કમિટી (MPC)

- રચના : ગવર્નર, ડેપ્યુટી ગવર્નર અને 4 નિષ્ણાંતો (સરકાર દ્વારા નોમિનેટ)
- બેઠકો : વર્ષમાં 6 વખત (બે માહિને એક), જેમાં નાણાકીય નીતિના રિઝોલ્યુશન પર મતદાન થાય છે.
- અંદાજિત નિર્ણય પ્રક્રિયા : મોટાભાગે ઈન્ફ્લેશન ટાર્ગેટિંગ પર આધારિત, જેમાં આર્થિક ડેટા વિશ્લેષણ ઠરવામાં આવે છે.
- સુપર રુફિ :- 2025 સુધીમાં, MPC ના બેઠકોમાં માંદગાર અને વૈશ્વિક અસરો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત થાયું છે.

* નાણાકીય નીતિની વિવિધ અસરો

નાણાકીય નીતિની અર્થતંત્ર પરની અસરો નીચે મુજબ છે.

1. આર્થિક વૃદ્ધિ (Economic Growth)

i) વિસ્તરણ દ્વારા નીતિ :

વ્યાજદર ઘટાડીને અને પૈસાની પુરવઠા વધારીને રાજ્ય અને અર્થ વધે છે, જેનાથી જ

ii) સંકોચકારી નીતિ :

વ્યાજદર વધારીને અર્થ અને રાજ્ય ઘટાડે છે, જે પરિણે દીની પાડ શકે છે.

2. ફુગાવો (Inflation)

નીચા વ્યાજદરથી માંગ વધે છે, જેનાથી ફુગાવો વધી શકે છે.

- ઊંચા વ્યાજદરથી માંગ ઘટે છે, જે ફુગાવાને નિયંત્રણમાં રાખે છે.

3. વેરોજગારી (Unemployment)

વિસ્તરણકારી નીતિથી વ્યવસાયો વધુ રાજ્ય કરે છે, જેનાથી નોકરીઓ વધે છે અને વેરોજગારી ઘટે છે.

4. વિનિમય દર (Exchange Rate)

- ડોલર વ્યાજદરની વિદેશી મૂડા આકર્ષાય છે, જેનાથી રૂપિયા મજબૂત થાય છે.
- નીચા વ્યાજદરની મૂડા બહાર પડે છે, જે રૂપિયાને નબળો પાડે છે.

5. રીઠાણ અને બચત

- નીચા વ્યાજદરની લોન સસ્તી થાય છે, જે રીઠાણને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- ડોલર વ્યાજદરની બચત વધે છે, પરંતુ રીઠાણ ઘટે છે.

6. બંધિત અને નાણાકીય સ્થિતિ

- CRR, SLR જેવા સાધનોની બંધોની લિટિલાઈઝેશન નિયંત્રિત થાય છે.
- અતિ વિસ્તરણની નાણાકીય અસ્થિતિ ઘટી શકે છે.

રવિચારી કોમલ વી. K. V. ત્રવલવધાં

* નાણાકીય નીતિની સામાન્ય લોહી પરની અસરો.

→ નાણાકીય નીતિ સીધી રીતે બેંકોને અસર કરે છે, પરંતુ તેની અસર સામાન્ય લોહીના શરિંદા જીવનમાં પણ પડે છે.

અસરનું ક્ષેત્ર	વિસ્તરણ કારણ નીતિ (રૂ. ઘટ)	સંકોચનકારી નીતિ (રૂ. વધ)
લોન અને EMI	રોમકાર લોન સરસ્તી ન દખા ઘટ	EMI વધ → બોંધી વધ
અચત અને FD	અચત ખાતા / FD પર વ્યાજ ઘટ → અચતનું વખતર ઘટી	મોંધી લોન → અર્થ ઘટ અને અગર અગર
અર્થ અને ખરીદ	સરસ્તી લોન ન કાર, ઘટ, મોંધી લોન ખરીદ વધ	મોંધી લોન - અર્થ ઘટ અને અગર અગર
નોંધરા અને આપક	વ્યવસાય વધ → નોંધરા આપક વધ, પગાર વધારો	ફિંમતી ઘટ → મોંધી, નકરની, પગાર વધ
કુળાવો અને ફિંમતી	વસ્તુ મોંધી → દાખ-શરલગણ ભાવ વધ	ફિંમતી ઘટ → અગરમાં રાહત
શોરખખર ન્યુસ્પુઅલ ફેંડ	શોકાલ વધ → અગર કોલે	શોકાલ ઘટ → અગર ઘટ

* નાણાકીય નીતિની લેપારાઓ પરની અસર

નાણાકીય નીતિ લેપારાઓને રિટાઇ, ડોમોસ્ટિક, ફોરિન, બોન્ડ અને ડેરિવેટિવ્સ માર્કેટમાં સીધી-પરોક્ષ રીતે અસર કરે છે. અસરો વિસ્તરણકારી અને સંકોચકારી નીતિ આધારિત છે.

અસરનું ક્ષેત્ર	વિસ્તરણ કારી નીતિ (નીચા વ્યાજદર)	સંકોચકારી નીતિ (ઊંચા વ્યાજદર)
રિટાઇ માર્કેટ	લોન સસ્તી → ફોર્વોર્ડ નફો વધે → બુલ માર્કેટ	લોન મોંઘી → અર્થ ઘટે → બેર માર્કેટ
ડોમોસ્ટિક	નીચા રૂટ → ગોલમાં રોકાણ વધે ; ફુડ માંગ વધે	ઊંચા રૂટ → ગોલ ઘટે ; ફુડ માંગ ઘટે
ફોરિન	રૂપિયા મજબૂત → ઇમ્પોર્ટને ફાયદો, ઇક્ષ્પોર્ટને નુકસાન	રૂપિયા મજબૂત → ઇમ્પોર્ટને ફાયદો, ઇક્ષ્પોર્ટને નુકસાન
બોન્ડ/ડે માર્કેટ	બોન્ડ ખીલ ઘટે → બોન્ડ કિંમતો વધે	ખીલ વધે → બોન્ડ કિંમતો ઘટે
વોલેટિલિટી	અંશો અનિશ્ચિતતા → લો વોલેટિલિટી	ઊંચી અનિશ્ચિતતા → ઊંચા વોલેટિલિટી

રબારી કોમલ વી. ક.વ. તિલકવ્યા

- * નાણાકીય નીતિની આચાર અને નિકાસકારો પરની અસરો.
- નાણાકીય નીતિ મુખ્યત્વે વિનિમય દર અને વ્યાજદર અને અર્થતંત્રની માંગને પ્રભાવિત કરીને આચાર અને નિકાસ કરે છે. તેની અસર વિસ્તરણકારી અને સંકોચનકારી નીતિ પર આધારિત છે.

1. વિસ્તરણકારી નીતિ (નીચા વ્યાજદર)

- વિદેશી મૂળ બહાર બહુ છે, જેનાથી સ્થાનિક કરન્સી નબળી પડે છે.
- નિકાસકારો માટે નિકાસ સસ્તી બાબ છે, વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા વધે છે. → નિકાસ વધે, નફો વધે.
- આયાતકારો માટે આયાત મોંઘી બાબ છે → અર્થ વધે, માર્કિન ઘટે અથવા આયાત ઘટે.

2. સંકોચનકારી નીતિ (ઊંચા વ્યાજદર)

- વિદેશી મૂળ આકર્ષાય છે, જેનાથી કરન્સી મજબૂત થાય છે.
- નિકાસકારો માટે નિકાસ મોંઘી બાબ છે, વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા ઘટે છે → નિકાસ ઘટે, નફો ઘટે.

રબારા કામલ વી. ક. વ. ત્રિવલ્લભી

૨. માંગ અને કુગાવા પર અસર

• વિસ્તરણકારી નીતિ :

અર્થતંત્રમાં માંગ વધે છે, જેનાથી સ્વાનિક વસ્તુઓની માંગ વધે → આયાત વધી શકે, પરંતુ કુગાવા વધે તો નિકાસકારીના અર્થ વધે.

• સંકોચનકારી નીતિ :

માંગ ઘટે → આયાત ઘટે, કુગાવા નિયંત્રણમાં રહે તો નિકાસકારીને સ્થિર કિંમતોનો લાભ મળે.

૩. ક્રેડિટ અને રોકાણ પર અસર

→ નીચા વ્યાજદરથી લોન સસ્તી બાબ છે. → નિકાસકારી અને આયાતકારી બંને વ્યવસાય વિસ્તારી શકે, પરંતુ વિનિમયદરની અસર વધુ પ્રબળ હોય છે.

→ ઊંચા વ્યાજદરથી ક્રેડિટ માંધુ બાબ છે. → વ્યવસાયોના અડચણ, જે આયાત નિકાસ ને અસર કરે.